

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Навчально-науковий інститут бізнес-технологій «УАБС»
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Стельмах Валентина Сергіївна

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

Роль бюджетної політики у соціально-економічному розвитку України

072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Студентки 2 курсу

_____

В. С. Стельмах

групи Фмз-91а

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр

Кваліфікаційна робота магістра містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело _____ В. С. Стельмах

Асистент, к. е. н.

_____

Є. К. Бондаренко

РЕФЕРАТ

кваліфікаційної роботи магістра на тему:

«Роль бюджетної політики у соціально-економічному розвитку України»

студента Стельмах Валентини Сергіївни

Актуальність теми кваліфікаційної роботи. Найважливішим інструментом державного регулювання економічних процесів, вирішення соціальних, політичних, виробничих та інших завдань є державний бюджет. На формування державного бюджету впливає багато факторів, основний з них – бюджетна політика, яка є ефективним інструментом впливу на соціально-економічний розвиток як держави в цілому, так і її регіонів, вагомою складовою фінансової та економічної політики. В сучасних умовах гостро постає проблема ефективності бюджетної політики та її впливу на державний бюджет. Дослідження проблематики ефективності бюджетної політики та впливу на формування державного бюджету за таких умов набуває значної актуальності, так як саме бюджетна політика покликана здійснювати перерозподіл результатів економічного зростання і використання національного багатства, тим самим створюючи стимули для подальшого сталого розвитку суспільства.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження теоретичних та практичних аспектів здійснення бюджетної політики та її впливу на соціально-економічний розвиток країни.

Об'єктом дослідження є процес впливу бюджетної політики на соціально-економічний розвиток країни.

Предметом дослідження є фінансові відносини, що виникають у процесі здійснення бюджетної політики та її впливу на соціально-економічний розвиток країни.

При написанні кваліфікаційної роботи використовувались наступні методи: при дослідженні сутності поняття «бюджетна політика» –

монографічний; при дослідженні основних показників, що характеризують соціально-економічний розвиток країни та бюджетну політику – метод аналізу і синтезу, табличний, графічний; при оцінці впливу бюджетної політики на соціально-економічний розвиток країни – економіко-математичні методи.

Інформаційною базою кваліфікаційної роботи є законодавчі та нормативні акти, навчальні посібники, наукові публікації дослідників з питань проведення бюджетної політики та визначення її впливу на соціально-економічний розвиток України, аналітичні огляди Національного банку України, статистичні дані Національного банку України та Державної служби статистики.

Основний результат роботи полягає у наступному: 1) набуло подальшого розвитку визначення поняття «бюджетна політика», як елемент системи державного регулювання, що містить в собі сукупність дій органів державної та місцевої влади щодо управління бюджетним процесом (с. 10); 2) проведено аналіз основних показників, що характеризують соціально-економічний розвиток України та бюджетну політику (с. 19-38); 3) досліджено вплив бюджетної політики на соціально-економічний розвиток України (с. 38-47).

Ключові слова: бюджетна політика, соціально-економічний розвиток, бюджетне регулювання, державний бюджет.

Основний зміст дипломної роботи викладено на 1-62 сторінках, у тому числі використаних джерел з 63 найменувань, який розміщено на сторінках 49-55. Робота містить 11 таблиць, 13 рисунки, а також додатків, які розміщені на сторінках 56-62.

Рік захисту роботи – 2020 рік.

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Навчально-науковий інститут бізнес-технологій «УАБС»
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри

_____
Науковий ступінь, вчене звання

_____
Підпис Ініціали, прізвище
«__» _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА
зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Шифр Назва
студенту 2 курсу групи Фмз-91а
Номер курсу Шифр групи

Стельмах Валентини Сергіївни

Прізвище, ім'я, по батькові студента

1. Тема роботи «Роль бюджетної політики у соціально-економічному розвитку України»
затверджена наказом по СумДУ № 2402-III від «9» листопада 2020 року
  2. Строк подання студентом закінченої роботи «14» грудня 2020 року
  3. Мета кваліфікаційної роботи дослідження впливу бюджетної політики на соціально-економічний розвиток України
  4. Об'єкт дослідження процес впливу бюджетної політики на соціально-економічний розвиток країни
  5. Предмет дослідження фінансові відносини, що виникають у процесі здійснення бюджетної політики та її впливу на соціально-економічний розвиток країни
  6. Кваліфікаційна робота виконується на матеріалах Державної служби статистики, Державного казначейства України, Міністерства фінансів України, Національного банку України.
- Орієнтовний план кваліфікаційної роботи, терміни подання розділів

керівникові та зміст завдань для виконання поставленої мети

№ п/п	Назва розділу	Термін подання
1	Теоретичні аспекти ролі бюджетної політики у соціально-економічному розвитку країни	
2	Практичні аспекти ролі бюджетної політики у соціально-економічному розвитку України	

Зміст завдань для виконання поставленої мети кваліфікаційної роботи магістра:

---

8. Консультації по роботі:

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
I			
II			
III			

9. Дата видачі завдання: «17» вересня 2020 року

Керівник кваліфікаційної роботи _____

Підпис

Бондаренко Є. К.

Завдання до виконання одержав _____

Підпис

Стельмах В. С.

ЗМІСТ

Вступ.....	7
1 Теоретичні аспекти ролі бюджетної політики у соціально-економічному розвитку країни.....	9
1.1 Сутність та особливості поняття «бюджетна політика».....	9
1.2 Теоретико-організаційні аспекти бюджетної політики.....	12
1.3 Бюджетна політика як інструмент державного регулювання	15
2 Практичні аспекти ролі бюджетної політики у соціально-економічному розвитку України.....	19
2.1 Аналіз соціально-економічного розвитку України за період 2015-2019 роки.....	19
2.2 Аналіз основних показників бюджетної політики України.....	29
2.3 Визначення впливу бюджетної політики на соціально-економічний розвиток України.....	35
Висновки.....	47
Список використаних джерел.....	49
Додаток А Теоретичні основи формування бюджетної політики.....	56
Додаток Б Теоретико-організаційні основи бюджетної політики.....	58
Додаток В Методичні засади інструментарію бюджетної політики.....	59
Додаток Г Аналіз показників соціально-економічного розвитку України	60

ВСТУП

На сучасному етапі ефективна бюджетна політика є одним із інструментів державного впливу на соціально-економічний розвиток країни. Так як через бюджетну політику відбувається відображення інтересів суспільства. Бюджетна політика передбачає визначення надходжень та видатків державного бюджету, забезпечення якісного управління фінансовими ресурсами та забезпечення розвитку суспільства шляхом формування, розподілу та перерозподілу бюджетних коштів. Тому важливим є дослідження впливу бюджетної політики на соціально-економічний розвиток країни.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження теоретичних та практичних аспектів здійснення бюджетної політики та її впливу на соціально-економічний розвиток країни.

Об'єктом дослідження є процес впливу бюджетної політики на соціально-економічний розвиток країни.

Предметом дослідження є фінансові відносини, що виникають у процесі здійснення бюджетної політики та її впливу на соціально-економічний розвиток країни.

Відповідно до мети були поставлені наступні завдання:

- розглянути сутність та особливості поняття «бюджетна політика»;
- охарактеризувати теоретико-організаційні аспекти здійснення бюджетної політики;
- розглянути бюджетну політику як інструмент державного регулювання;
- здійснити аналіз соціально-економічного розвитку України за період 2015-2019 роки;
- проаналізувати основні показники бюджетної політики України;

– дослідити вплив бюджетної політики на соціально-економічний розвиток України.

При написанні кваліфікаційної роботи використовувались наступні методи: при дослідженні сутності поняття «бюджетна політика» – монографічний; при дослідженні основних показників, що характеризують соціально-економічний розвиток країни та бюджетну політику – метод аналізу і синтезу, табличний, графічний; при оцінці впливу бюджетної політики на соціально-економічний розвиток країни – економіко-математичні методи.

Інформаційною базою кваліфікаційної роботи є законодавчі та нормативні акти, навчальні посібники, наукові публікації дослідників з питань проведення бюджетної політики та визначення її впливу на соціально-економічний розвиток України, аналітичні огляди Національного банку України, статистичні дані Національного банку України та Державної служби статистики.

Основний результат роботи полягає у аналізі основних показників соціально-економічного розвитку країни та бюджетної політики, та визначення впливу останньої на макроекономічну ситуацію в країні.

1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА РОЛЬ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ КРАЇНИ

1.1 Сутність та специфіка поняття «бюджетна політика»

На сучасному етапі розвитку ринкової економіки значимість бюджетної політики визначається тим, що вона є складовою економічної політики, від якої залежить темп розвитку промисловості, сільського господарства, транспорту та ін., а отже конкурентоспроможність вітчизняної економіки, економічний розвиток регіонів, соціальні стандарти країни. Місце бюджетної політики в загальній системі фінансової політики держави наведено в додатку А (рисунок А.1).

На законодавчому рівні регулювання бюджетної політики здійснюється такими нормативно-правовими актами: Бюджетний Кодекс України, Конституція України, Закон України «Про Державний бюджет України» та інші закони, що здійснюють регулювання бюджетних відносин, а також нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, що затверджені на основі виконання Бюджетного кодексу України.

Відповідно до ст. 10 Господарського кодексу України бюджетна політика – це політика, спрямована на оптимізацію та раціоналізацію формування доходів і використання державних фінансових ресурсів, підвищення ефективності державних інвестицій у народне господарство, узгодження загальнодержавних і місцевих інтересів у сфері міжбюджетних відносин, регулювання державного боргу та забезпечення соціальної справедливості при перерозподілі національного доходу [8]. У ст. 33 Бюджетного кодексу України наведено порядок формування бюджетної політики, цілі та складові, а також основні напрями її реалізації.

У сучасній економічній літературі відсутнє єдине трактування поняття «бюджетна політика», зокрема найбільш поширеним підходом щодо розуміння даної дефініції є її трактування як «діяльність держави чи (або)

органів державної влади щодо регулювання бюджетних відносин та використання бюджетних ресурсів». Проте, дане визначення має недоліки, серед яких відсутність пріоритетів, шляхів реалізації та ін..

Інший підхід передбачає розуміння бюджетної політики як певний перелік рішень та заходів, що розробляються та здійснюються органами законодавчої та виконавчої влади, які пов'язані з визначенням головних векторів розвитку бюджетних відносин та шляхів їх реалізації, враховуючи інтереси суспільства та держави. В даному випадку, сутність бюджетної політики розкривається через її організаційний характер.

На думку Іванової Л. М. [44], Лисяк Н. В. [26], Єрмошенко М. М. [17], Єрохіної С. А. [44] бюджетну політику слід визначити як сукупність пріоритетів, цілей, завдань та заходів щодо цілеспрямованої діяльності держави, яка здійснює регулювання бюджетного процесу та використання бюджетної системи з метою реалізації завдань країни соціального та економічного характеру. Варто зазначити, що даний підхід є цілком обґрунтованим, оскільки реалізація бюджетної політики можлива за умови ефективної організації бюджетного процесу, так як саме бюджетна політика здійснює визначення національних інтересів у бюджетній сфері.

В результаті критичного аналізу поняття «бюджетна політика» були виділені важливі елементи, що супроводжують процес формування та реалізацію бюджетної політики (рис. 1.1).

На нашу думку, бюджетну політику слід розуміти як елемент системи державного регулювання, що містить в собі сукупність дій органів державної та місцевої влади щодо управління бюджетним процесом, який спрямований на ефективне та раціональне формування, розподіл та використання фінансових ресурсів, та метою якого є забезпечення соціально-економічного розвитку країни.

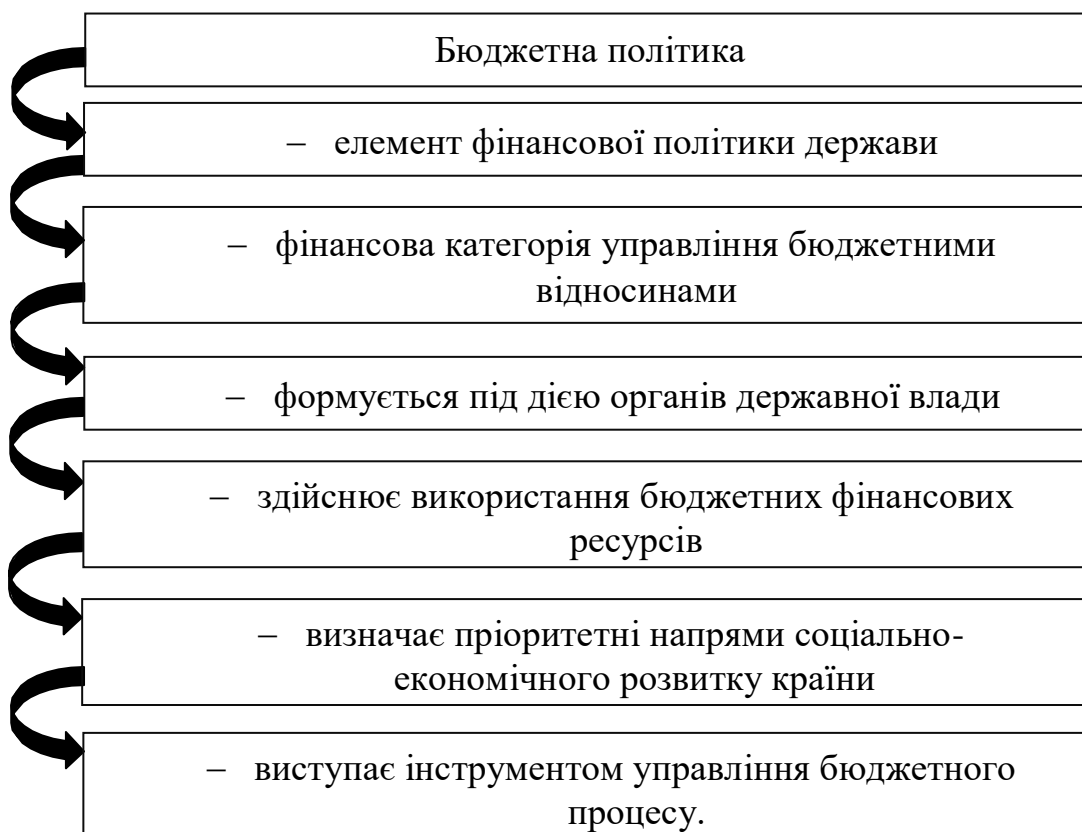

Рисунок 1.1 – Ключові елементи поняття «бюджетна політика» [28;44]

Метою бюджетної політики є сприяння економічному зростанню країни за умови використання природного, ресурсного та людського потенціалу, що полягає у забезпеченні сприятливих умов для розширення виробництва, а отже розбудови інноваційної інфраструктури промисловості, впровадження технологій, що в підсумку призведе до підвищення добробуту населення. Тобто, бюджетна політика виступає ефективним механізмом впливу на макроекономічну ситуацію.

Визначення вектору економічних змін в країні покладено на завдання бюджетної політики, до яких належать:

- забезпечення стійкого економічного зростання;
- здійснення оптимального розподілу та ефективного використання бюджетних ресурсів;
- забезпечення збалансованості бюджетів усіх рівнів;
- проведення податкової політики з метою стимулювання підприємницької діяльності національних виробників товарів і послуг;

– забезпечення умов для активізації інвестиційної діяльності (мається на увазі зростання величини інвестиційних ресурсів країни, недержавних зарубіжних та вітчизняних інвесторів);

– забезпечення соціальних гарантій, яке здійснюється за рахунок мобілізації та використання бюджетних ресурсів (такими соціальними гарантіями виступають: освіта, охорона здоров'я, оборона, культура, державне управління).

На основі вищенаведеного відмітимо, що бюджетна політика – це сукупність заходів економічного та адміністративного характеру, які здійснює держава з метою підвищення добробуту суспільства. Ключовим напрямом бюджетної політики є створення сприятливих фінансових умов для розвитку та функціонування тих галузей економіки, які мають вирішальне значення для задоволення потреб населення.

1.2 Теоретико-організаційні аспекти бюджетної політики

Теоретико-організаційні аспекти бюджетної політики слід розглядати в контексті наступних підходів: цільового, функціонального, наукового та системного.

Відповідно до цільового підходу, бюджетна політика розглядається як категорія, що підпорядкована системі управління вищого рівня. Головна ціль бюджетної політики є створення передумов для соціально-економічного розвитку країни. При тому, слід враховувати, що соціально-економічний розвиток країни залежить не лише від бюджетної політики (важливу роль також відіграє грошово-кредитна політика), а також, що економіка має циклічний характер, а отже амплітуда циклів економіки впливає на стабільність забезпечення добробуту суспільства.

Таким чином, за критерієм цільової спрямованості бюджетну політику поділяють на стратегічну та тактичну. Стратегічна бюджетна політика має на меті забезпечення соціально-економічного розвитку держави. Тоді як метою тактичної бюджетної політики є зниження амплітуди циклічних коливань в економіці. Варто розуміти, що дані цілі мають реалізовуватись одночасно в межах бюджетної політики.

З позиції цільового підходу ефективність реалізації бюджетної політики оцінюється через динаміку показників соціально-економічного розвитку та динаміку величини амплітуди циклічних коливань в економіці.

Функціональний підхід щодо розуміння основ бюджетної політики передбачає її розуміння через функції, що їй притаманні. Так виділяють наступні функції бюджетної політики:

- фіскальна (здійснює акумулювання грошових ресурсів в бюджеті з метою подальшого їх спрямування на виконання основних функцій держави та забезпечення соціально-економічного розвитку країни);
- перерозподільна (здійснює перерозподіл фінансових ресурсів країни, через неї реалізується державне регулювання економіки в країні);
- стимулююча (забезпечує формування сприятливих умов розвитку для регіонів, галузей економіки та суб'єктів господарювання);
- стабілізуюча (забезпечує мінімізацію амплітуди циклічних коливань в економіці країни) [46].

На нашу думку, слід ще виділити фіскально-регуляторну функцію бюджетної політики, сутність якої полягає у регуляторному впливі на процеси формування доходів та витрат бюджету з метою досягнення зазначених цілей. Наскільки ефективно буде здійснюватись реалізація функцій бюджетної політики залежить від самого механізму управління даної політики. З позиції цього, необхідно розглянути бюджетну політику відповідно до системного підходу.

Відомо, що бюджетна політика є одним з елементів фінансової політики країни, звідси зазначимо, що вона не є окремою позицією для

досягнення цілей та не посідає вищу ланку ієрархічного рівня управління. Тому її ефективна реалізація є важливою, проте недостатньою умовою для забезпечення соціально-економічного розвитку держави. Дослідження внутрішньої структури бюджетної політики проводять на основі розгляду класифікаційних ознак останньої (рис. 1.2).

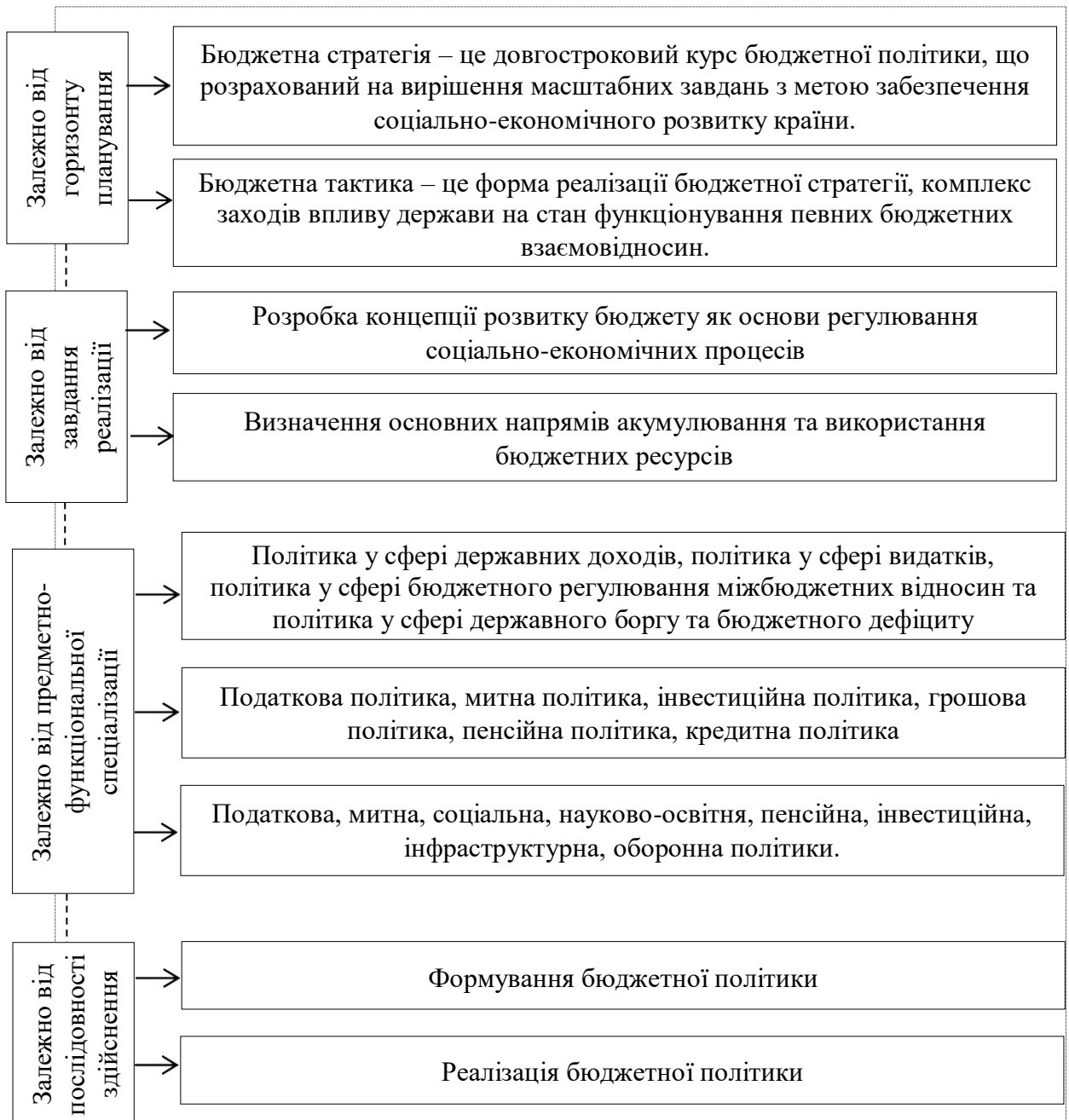

Рисунок 1.2 – Класифікація бюджетної політики

Складено автором на основі [38;53]

Науковий підхід розуміння бюджетної політики здійснюється на основі класифікації останньої за ознакою «послідовності здійснення», її взаємозв'язку з структурними елементами науки та видами влади (додаток Б).

Отже, відповідно до наукового підходу процес формування та реалізації бюджетної політики повинен мати концептуальне обґрунтування, стратегію, технологію практичної реалізації та механізм за допомогою якого проводиться оцінка ефективності реалізації бюджетної політики.

Таким чином, кожен з підходів розуміння бюджетної політики має велике значення, та зазначимо, що процес формування та реалізації має здійснюватись з урахуванням всіх підходів.

1.3 Бюджетна політика як інструмент державного регулювання та соціально-економічного розвитку держави

Реалізація бюджетної політики здійснюється через систему бюджетних механізмів, що, в свою чергу, забезпечує бюджетну рівновагу та здійснює вплив на соціально-економічний розвиток країни. Враховуючи регулюючі можливості бюджету, бюджетний механізм, відповідна політика є значним інструментом впливу держави на економічний розвиток та соціальні стандарти. Сутність бюджетної політики як інструмента державного регулювання полягає у використанні бюджетних механізмів, що визначають оптимальні співвідношення між елементами бюджетної системи з метою впливу на економічне зростання.

На бюджетну політику, як інструмент державного регулювання економіки, покладено виконання частини функцій, які делеговані суспільством державі:

- забезпечення соціального захисту населення та підтримка соціальної сфери (культура, освіта, медицина, фінансова допомога малозабезпеченим верствам населення);
- фінансування пріоритетних галузей економіки;
- забезпечення державної безпеки та оборони (фінансування військових формувань);
- фінансування апарату державного управління;
- підтримка міжнародних відносин.

Ефективність реалізації бюджетної політики прямо впливає на формування Державного бюджету, що є ключовим елементом державних фінансів. За допомогою збалансованої бюджетної політики можливо подолати наслідки фінансової кризи, забезпечити реалізацію державних програм, що спрямовані на довгостроковий розвиток країни та покращити діяльність суб'єктів господарювання. Наскільки ефективно здійснюється реалізація бюджетної політики можна оцінити з позиції дефіциту чи профіциту державного бюджету та з позиції її впливу на соціально-економічну ситуацію в країні.

Бюджетне регулювання містить в собі сукупність форм та механізмів, які стосуються формування та реалізації завдань, що покладені на бюджетну політику, та які визначають взаємовідносини між учасниками бюджетного процесу. Бюджетний механізм включає в себе процес перерозподілу вартості ВВП та вплив на соціально-економічний розвиток держави та її адміністративно-територіальні одиниці. З метою реалізації збалансованого державного регулювання бюджетна політика має визначатись на основі циклічності економічних процесів, стану державних фінансів та стійкості бюджетної системи [54].

Система бюджетного регулювання включає в себе дохідну та видаткову частину бюджету, державний борг, систему міжбюджетних відносин, податкову та митну політику, зовнішні та внутрішні фактори економічного середовища.

Формування дохідної бази державного бюджету є важливим аспектом реалізації бюджетної політики, оскільки доходи бюджету є засобом перерозподілу фінансових ресурсів у суспільстві. Для міжгалузевого та територіального перерозподілу ресурсів, метою якого є раціональне розміщення виробничих структур, використовують бюджетні видатки.

Бюджетне регулювання у сфері видатків є важливим елементом бюджетної політики, так як саме від них залежить збалансованість державних фінансів. Через бюджетні видатки держава здійснює регулювання економічних процесів, забезпечує макроекономічне зростання, встановлює соціальні гарантії для суспільства, вдосконалює структуру суспільного виробництва, впливає на результати діяльності суб'єктів господарювання, розвиток окремих галузей та економіки в цілому. Визначення обсягу державних видатків залежить від цілей бюджетної політики та внутрішнього середовища країни. З метою підвищення ефективності бюджетних видатків необхідно проводити узгодження цілей бюджетних програм та пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку країни, використовуючи при цьому форми державної фінансової підтримки [29].

Важливим завданням бюджетної політики є проблема удосконалення міжбюджетних відносин з позиції урегулювання узгодженості інтересів між органами центральної та місцевої влади в аспекті розподілу повноважень на управління державними фінансовими ресурсами. Органи місцевої влади майже позбавлені мотивації щодо нарощення доходів та ефективного їх використання, що зумовлено тим, що основна частина коштів зібраних на певній території надходить до державного бюджету, тоді як інша частина коштів, що залишається недостатнього обсягу для здійснення фінансування розвитку території.

На державному рівні основні аспекти бюджетної політики відображені в документі, що розробляється Міністерством фінансів України, який до 20 березня року, що передусє плановому має бути поданий на розгляд до Кабінету Міністрів. Даний документ є основою для розробки проекту про

Державний бюджет, оскільки в ньому зазначаються прогностичні макроекономічні показники на плановий період та основні завдання, що повинні бути реалізовані протягом даного періоду.

Підсумком вищенаведеного є структурно-логічна схема бюджетної політики в системі державного регулювання, яка наведена в додатку В. Варто відмітити, що ефективність реалізації бюджетної політики залежить від впливу зовнішніх та внутрішніх чинників. До останніх слід віднести: загальний стан макроекономічної ситуації в країні, стабільність національної грошової одиниці, розвиток кредитного ринку, обороноздатність країни, чинне законодавство та якість державного управлінського апарату. До зовнішніх факторів, що впливають на бюджетну політику належать: стан економічних взаємовідносин з іншими країнами, у тому числі відносини, що стосуються експортно-імпорتنих поставок, кредитні відносини з міжнародними фінансовими інститутами та іншими країнами.

Таким чином, державне регулювання бюджетної політики сприяє підвищенню ступеню ефективності планування та використання бюджетних ресурсів, якості управління видатковою частиною бюджету, забезпечує досягнення основних показників економічного розвитку та сприяє задовільним соціальним перетворенням.

2 ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РОЛІ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

2.1 Аналіз соціально-економічного розвитку України за період 2015 – 2019 років

Значні трансформаційні процеси, що розпочались в економіці України з 2013 року спричинили падіння виробництва, погіршення платоспроможності підприємств та населення, а отже збільшення кількості збанкрутілих підприємств, зниження кількості робочих місць, зростання інфляції, що спричинило підвищення цін на продукти харчування, послуг ЖКГ та ін.. Всі ці фактори сприяли виникненню кризових явищ в економіці країни та підвищенні соціальної напруженості. Тому вважаємо за необхідне провести аналіз основних макроекономічних показників з метою аналізу соціально-економічного розвитку країни.

Першим кроком проведемо аналіз ключового макроекономічного показника – ВВП, що відображає кінцеву вартість усіх товарів та послуг, які були вироблені на території країни в галузях економіки, та який є вагомим індикатором соціально-економічного розвитку країни. Його динаміка наведена в табл. 2.1.

Таблиця 2.1 – Динаміка ВВП України за 2015 – 2019 роки [41]

Показник	Рік					Темп зростання, %	
	2015	2016	2017	2018	2019	2019/2015	2019/2018
Номінальний ВВП, млрд. грн.	1979,5	2383,1	2982,9	3558,7	3975,5	100,8	11,7
Реальний ВВП, млрд. грн.	1430,3	2034,4	2445,6	3083,4	3675,7	156,9	19,2
Кінцеві споживчі витрати, % ВВП	86,6	84,7	85,5	89,8	95,2	-	-
Валове нагромадження, % ВВП	15,3	21,5	20,7	18,7	12,6	-	-
Номінальний ВВП на душу населення, грн.	46210,2	55853,5	70224,3	84192	94589,8	104,7	12,4

Обсяг номінального ВВП в динаміці має тенденцію до збільшення з 1979,5 млрд. грн. до 3975,5 млрд. грн., тобто темп приросту за аналізований період 2015 – 2019 роки склав 100,8 %, що було спричинено не економічним зростанням та покращенням функціонування промисловості, а знеціненням національної валюти, що стало наслідком кризи 2014 – 2015 років. Зокрема знецінення гривні у 2014 році складало 97 %, у 2015 році – 50 %, у 2016 році – 14 %. Даний факт спричинив зростання номінального обсягу ВВП, що відбулось за рахунок отримання валютного доходу промисловими підприємствами, які були експортерами, проте спричинив негативний вплив на обсяг фінансових результатів промислових підприємств, які не здійснювали експорт продукції та не мали валютного доходу.

Збільшення реального ВВП до 3675,7 млрд. грн. у 2019 році (що на 156,9 % більше за показник 2015 року та на 19,2 % більше за показник 2018 року) було зумовлено нарощенням приватного споживання та високим урожаєм зернових (принаймні у 2019 році). Макроекономічна структура ВВП носить переважно споживчий характер, оскільки величина кінцевих споживчих витрат збільшується в динаміці з 86,6 % у 2015 році до 95,2 % у 2019 році, що пов'язано зі збільшенням величини заробітної плати, індексацією пенсійних виплат та закордонними переказами. Зменшення рівня валового нагромадження до 12,6 % у 2019 році означає зниження рівня заощаджень, що виступають основою формування інвестиційних ресурсів. Аналіз величини номінального ВВП на душу населення підтверджує вищезазначену тенденцію економіки країни та її вплив на матеріальну забезпеченість населення, величина доходів яких знаходиться в залежності від рівня економічної ситуації в країні.

Цінова стабільність є основним пріоритетом монетарної політики, що проводиться НБУ. Цінова стабільність являє собою незначне підвищення цін, а не їх незмінність. Низька та стабільна інфляція має наступні позитивні моменти: доходи та заощадження населення захищені від знецінення, підприємства в змозі інвестувати на довгострокову перспективу у вітчизняну

економіку, що надасть змогу створювати нові робочі місця. Тому проведемо аналіз динаміки індексу інфляції та індексу цін виробників, який найбільш точно відображає цінові коливання в Україні за 2015 – 2019 роки (рис. 2.1).

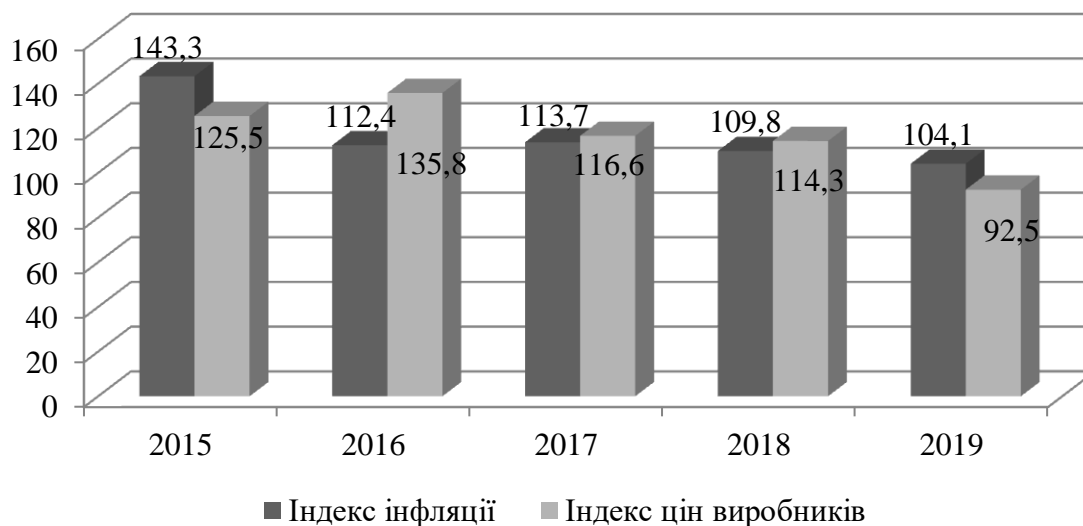

Рисунок 2.1 – Динаміка індексу інфляції та індексу цін виробників в Україні за 2015 – 2019 роки, % [41]

На сучасному етапі в Україні проводиться політика інфляційного таргетування. Відповідно до даних рис. 2.1, індекс інфляції має стійку тенденцію до зменшення з 143,3 % у 2015 році до 104,1 % у 2019 році. Протягом останніх років стримуванню рівня інфляції сприяв валютний курс – завдяки зміцненню національної валюти відбувалось стримування підвищення як споживчих так і виробничих цін. Ще одним чинником, що сприяв послабленню інфляційного тиску у 2019 році є зниження світових цін на продовольство та розширення пропозиції продуктів харчування на внутрішньому ринку. Відповідно стійка тенденція до зниження інфляції до 5 % є основною метою монетарної політики НБУ, оскільки низький рівень інфляції є передумовою стійкого довгострокового економічного зростання та передбачає стимулювання бізнес-сектору та нарощення заощаджень. Також зниження інфляції зумовлює зменшення вартості фінансових ресурсів. Тобто відбуватиметься здешевлення кредитів, що надалі дасть змогу підприємствам

отримувати позики для оновлення виробничих фондів та збільшення випуску продукції, що, в свою чергу, спричинить у майбутньому нарощення обсягу ВВП. Здешевлення вартості фінансових ресурсів для домогосподарств сприятиме відновленню іпотечного кредитування та збільшенню фактичного обсягу депозитів та їх строковості, так як на даний момент структура вкладень є короткостроковою.

Значення індексу цін виробників має нестабільну динаміку та за період 2015 – 2016 років він збільшився з 125,5 % до 135,8 %, та протягом наступних періодів значення даного показника зменшилось до 92,5 % у 2019 році. Слід зазначити, що ІЦВ перевищує індекс інфляції протягом 2016 – 2018 років, що вказує на зростання собівартості товарів та є відображенням інфляційних процесів в країні. Даний показник є точним відображенням зміни купівельної спроможності гривні.

Важливою функціональною складовою економіки країни є його зовнішньоекономічна діяльність, тому проаналізуємо обсяги експорту та імпорту країни (рис. 2.2).

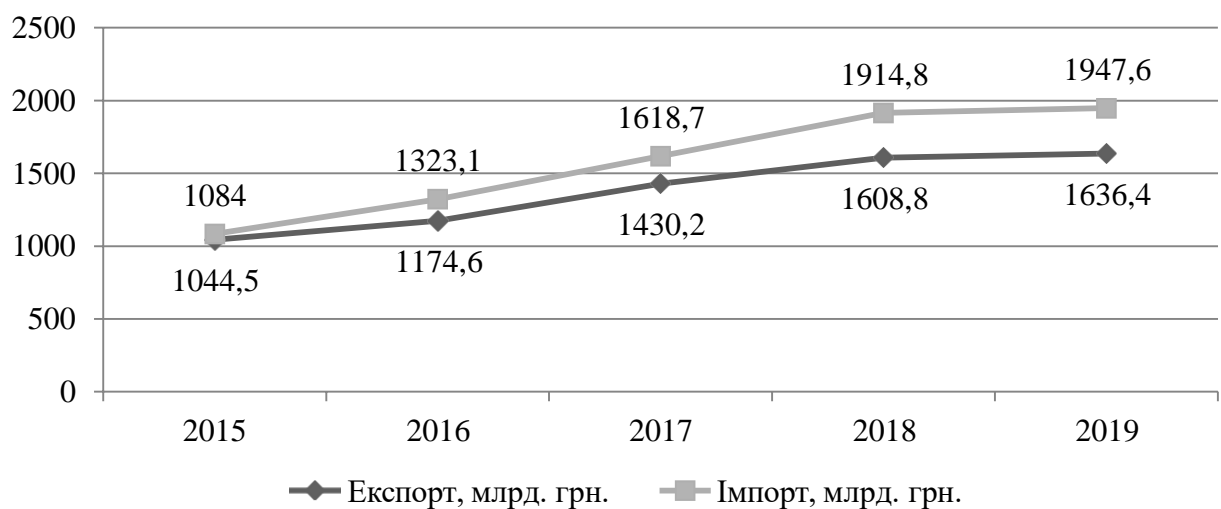

Рисунок 2.2 – Динаміка обсягів експорту та імпорту України за 2015 – 2019 роки [41]

Варто зазначити, що величина експорту в динаміці збільшилась на 56,6 % за аналізований період та станом на кінець 2019 року склала 1636,4 млрд. грн., що зумовлено позитивною динамікою експорту ІТ-послуг, чорних металів, залізних руд. Основу товарної структури експорту у 2019 році складає продукція АПК та харчової промисловості (41,3 %), недорогоцінні метали та вироби з них (22,8 %), мінеральні продукти (10,3 %) та продукція машинобудування (8,9 %). Але, негативним моментом є те, що Україна здійснює експорт не готової продукції, а лише сировини та напівфабрикатів.

Збільшення величини імпорту на 79,7 % за 2015 – 2019 роки зумовлене розширенням географії зовнішньої торгівлі, що сприяє підвищенню зовнішньоторговельного обороту України з країнами ЄС (становить 45 % від обсягів експорту та імпорту). Також у 2019 році основним зовнішньоторговельним партнером став Китай. Основу товарної структури імпорту складає продукція машинобудування (20,8 %), мінеральні продукти (16,7 %), продукція хімічної промисловості (14,2 %) та продукція АПК та харчової промисловості (12,2 %).

Темпи зростання імпорту помітно перевищують темпи зростання експорту, що є свідченням високої залежності внутрішнього ринку країни від імпортованої продукції. Дана тенденція є негативною, оскільки призводить до зниження величини національного доходу країни.

НБУ здійснює розрахунок індексу виробництва базових галузей, що характеризує економічну активність в країні та включає в себе промисловість, сільське господарства, роздрібну торгівлю та будівництво (рис. 2.3).

Як свідчать дані рис. 2.3, величина ІВБГ в динаміці має нестабільну динаміку та у 2019 році становить 1,9 %, що на 2,5 в. п. менше за показник 2018 року та зумовлено падінням виробництва сільського господарства до 1,1 % (-7,0 в. п. за 2018 – 2019 роки), промисловості до -0,5 % (-3,5 в. п. за 2018 – 2019 роки).

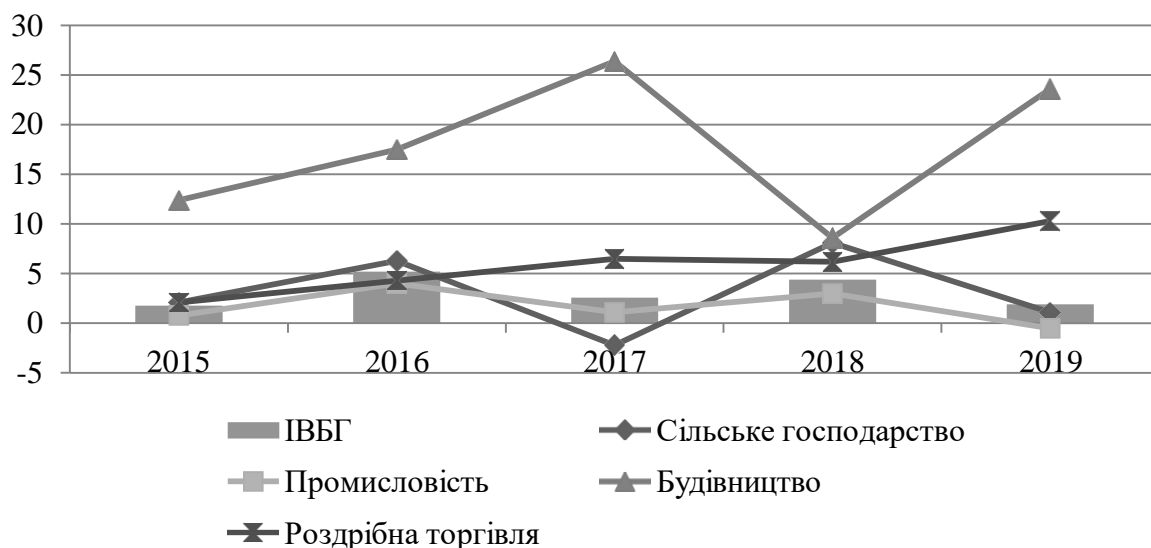

Рисунок 2.3 – Динаміка індексу виробництва базових галузей в Україні за 2015 – 2019 роки, % [42]

Спостерігається падіння металургії, що було зумовлено несприятливою зовнішньою кон'юнктурою, а саме стагнацією на європейському ринку, що мало негативне відображення у добувній, коксохімічній промисловості та машинобудуванні. Також спостерігалось незначне зниження обсягів виробництва електроенергії, причинами чого стали тепла погода, зниження попиту зі сторони переробної промисловості та нарощення її імпорту. Проте відмічається позитивна тенденція у зростанні хімічної промисловості. Спад у сільському господарстві пов'язаний із нижчим врожаєм 2019 року. Зростання індексу у сфері будівництва пов'язане з реалізацією проектів у сфері альтернативної енергетики. Підвищення обсягу роздрібногo товарообороту пов'язано із зростанням доходів населення.

Сектор підприємництва є необхідною складовою функціонування економіки, адже саме він забезпечує надходження фінансових ресурсів до бюджетів, надає робочі місця населенню та здійснює виробництво товарів або надання послуг. Тому проведемо аналіз фінансових результатів підприємств (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 – Динаміка зміни чистого прибутку (збитку) підприємств за 2015 – 2019 роки [42]

Рік	Чистий прибуток (збиток), млрд. грн.	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток	
		у % до загальної кількості підприємства	фінансовий результат, млрд. грн.	у % до загальної кількості підприємства	фінансовий результат, млрд. грн.
2015	-373,5	73,3	352,9	26,7	726,5
2016	29,7	73,0	396,7	27,0	367,0
2017	168,7	72,4	515,4	27,6	346,7
2018	288,3	73,9	584,3	26,1	296,0
2019	529,1	73,6	774,9	26,4	245,9

Провівши аналіз даних табл. 2.2 зазначимо, що у 2015 році підприємствами був отриманий фінансовий результат у формі збитку, сума якого склала 373,5 млрд. грн.. Натомість протягом наступних періодів чистий фінансовий результат, що був отриманий вітчизняними підприємства був позитивним, так сума чистого прибутку збільшувалась з 29,7 млрд. грн. у 2016 році до 529,1 млрд. грн. у 2019 році. Позитивний вплив на збільшення прибутковості підприємств мало нарощення доходів населення, що позитивно вплинуло на продажі галузей, які орієнтовані на внутрішній попит. Найбільш прибутковими у 2019 році були підприємства галузі промисловості, оптової торгівлі, сільського господарства, професійної та наукової діяльності. Розподіл чистого прибутку (збитку) підприємств за видами економічної діяльності у 2019 році наведено в додатку Г (табл. Г.1).

Факторами, що негативно впливали на формування чистого прибутку підприємств були підвищення конкуренції в деяких галузях та витрат на оплату праці. Збільшення останніх зумовлено підвищенням мінімальної заробітної плати та високою трудовою міграцією. В зазначених умовах відбулося зростання заробітної плати, зокрема найвищий рівень заробітних плат відмічається у галузі інформації та телекомунікації, фінансовій та страховій діяльності, державному управлінні та промисловості. Динаміка заробітних плат за видами економічної діяльності наведена в додатку Г.

Отже, розглянемо динаміку середньорічної заробітної плати та заборгованості із виплати заробітної плати (рис. 2.4).

Рисунок 2.4 – Динаміка середньомісячної заробітної плати та заборгованості із виплати заробітної плати в Україні за 2015 – 2019 роки [42]

Позитивну тенденцію до збільшення має обсяг середньомісячної заробітної плати. Так, протягом 2015 – 2019 років її величина зросла з 4195 грн. до 10497 грн., тобто темп приросту склав 150,2 %, що вказує на підвищення рівня доходів населення, а отже покращення його матеріальної забезпеченості, що сприяє зниженню напруги в суспільстві, підвищенню заощаджень населення.

Проте, враховуючи значні інфляційні процеси в країні, підвищення цін на продукти харчування, одяг, комунальні послуги таке зростання заробітної плати не є суттєвим. Обсяг заборгованості з виплати заробітної плати в динаміці збільшується на 1151 млн. грн. або на 61,3 % та на кінець 2019 року складає 3034 млн. грн. У структурі заборгованості з виплати заробітної плати основну частку складають економічно активні підприємства, частка яких перевищує 60 %, наступними за величиною є підприємства-банкрути, частка яких складає 30 % та економічно неактивні, з часткою 10 %. Величина невиплаченої заробітної плати збільшилась за рахунок нарощення боргу у

промисловості, постачанні електроенергії, газу, виробництві автотранспортних засобів, сфері наукових досліджень та розробок.

Важливою характеристикою соціально-економічного розвитку країни є рівень безробіття, динаміка якого наведена на рис. 2.5.

Рисунок 2.5 – Динаміка рівня безробіття та кількості зареєстрованих безробітних в Україні за 2015 – 2019 роки [42]

Аналіз рис. 2.5 засвідчив, що рівень безробіття населення в динаміці зменшується з 9,5 % у 2015 році до 8,6 % у 2019 році. Відповідно кількість зареєстрованих безробітних має аналогічну динаміку та зменшилася на 10,1 % та станом на кінець 2019 року становить 1487,7 тис. осіб. Склад безробітного населення (за методологією МОП) за причинами незайнятості наведено в додатку Г (табл. Г.3).

Основну частку у структурі безробітного населення у 2019 році складають звільнені за власним бажанням (39,6 %) та вивільнені з економічних причин (21,5 %). Іншими причинами незайнятості населення є сезонна робота (9,6 %), не працевлаштовані після закладів освіти (9,4 %) та звільнені у зв'язку із закінченням договору (8,9 %) та інші.

Відповідно до проведеного аналізу основних показників соціально-економічного розвитку країни можемо зазначити, що причиною зростання

номінального ВВП на 100,8 % за 2015 – 2019 роки було знецінення національної валюти. Максимальний рівень інфляції було зафіксовано у 2015 році – 43,3 %, та надалі спостерігалось зниження до 4,1 % у 2019 році, що відбулось за рахунок жорсткої монетарної політики, яку здійснював НБУ. Обсяги імпорту протягом аналізованого періоду перевищують обсяги експорту, що свідчить про імпортозалежність країни. Приріст експорту зумовлений зростанням металургії, машинобудування та продукції сільського господарства. Нарощення імпорту відбувається за рахунок продукції машинобудування, хімічної промисловості та харчової продукції. Отримання підприємствами позитивного фінансового результату свідчить про підвищення ефективності їх діяльності, покращення платоспроможності та оптимізацію витрат. Підвищення середньомісячної заробітної плати працівника на 150,2 % свідчить, з одного боку на покращення матеріальної забезпеченості населення, проте, з іншого боку, таке зростання поруч з інфляцією не зовсім відчутне. Зростання економіки поруч з розширенням пропозиції робочої сили сприяло збільшенню рівня зайнятості та зменшенню рівня безробіття. Таким чином, відслідковується позитивна динаміка у відновленні економіки країни після кризи 2014 – 2015 років.

2.2 Аналіз основних показників бюджетної політики України

Від ефективності проведення бюджетної політики залежить виконання державою своїх функцій, забезпечення фінансової стабільності та цілісності країни. Здійснити оцінку ефективності бюджетної політики можливо за рахунок аналізу динаміки доходів, видатків, дефіциту бюджету та державного боргу.

Першим кроком проведемо аналіз основних показників виконання державного бюджету України (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Динаміка основних показників виконання ДБУ за 2015 – 2019 роки [41]

Рік	Доходи		Видатки		Кредитування		Сальдо	
	млрд. грн.	% ВВП	млрд. грн.	% ВВП	млрд. грн.	% ВВП	млрд. грн.	% ВВП
2015	534,6	27,0	576,9	29,1	2,9	0,1	-45,1	-2,2
2016	616,2	25,8	684,8	28,7	1,6	0,1	-70,1	-2,9
2017	793,2	26,5	839,4	28,1	1,8	0,1	-47,8	-1,6
2018	928,1	26,0	985,8	27,7	1,5	0,1	-59,2	-1,6
2019	998,2	25,1	1072,8	26,9	4,2	0,1	-78,8	-1,9

Відповідно до даних табл. 2.3, обсяг доходів ДБУ в динаміці збільшується на 86,7 % та на кінець 2019 року складає 998,2 млрд. грн. Проте частка доходів по відношенню до ВВП зменшується з 27 % у 2015 році до 25,1 % у 2019 році, що зумовлено невідповідністю темпів зростання ВВП та доходів. Видатки ДБУ у 2019 році склали 1072,8 млрд. грн., що на 85,9 % більше за показник 2015 року та на 8,8 % більше за показник 2018 року. Їх частка по відношенню до ВВП в динаміці зменшується з 29,1 % у 2015 році до 26,9 % у 2019 році. Сума кредитування протягом аналізованого періоду мала нестабільну динаміку та в цілому за 2015 – 2019 роки збільшилася на 1,3 млрд. грн. та станом на кінець 2019 року склала 4,2 млрд. грн. Відповідно сальдо державного бюджету України є від’ємним та в динаміці збільшується з 45,1 млрд. грн. до 78,8 млрд. грн., що вказує на зростання дефіциту державного бюджету України та зумовлено перевищенням обсягів видатків та кредитування державного бюджету України над доходами.

Доходи бюджету виступають важливим елементом системи державного регулювання, оскільки виступають як фінансова основа для виконання покладених на державу функцій та засобом перерозподілу фінансових ресурсів у суспільстві.

Отже проведемо аналіз складу доходів державного бюджету України (табл. 2.4).

Таблиця 2.4 – Динаміка складу доходів ДБУ за 2014 – 2019 роки, млрд. грн. [39]

Показник	Рік					Темп зростання, %	
	2015	2016	2017	2018	2019	2019/ 2015	2019/ 2018
Податкові надходження	409,4	503,9	627,2	753,8	799,8	95,3	6,1
Неподаткові надходження	120,0	103,6	128,4	164,7	186,7	55,6	13,4
Доходи від операцій з капіталом	0,1	0,1	0,2	0,6	0,1	0,0	-83,3
Цільові фонди	0,1	0,2	29,8	0,1	1,7	1600	1600
Кошти від закордонних країн	1,8	4,1	1,6	1,4	1,1	-38,9	-21,4
Офіційні трансферти	3,1	4,2	6,0	7,3	8,7	178,0	19,4
Всього	534,6	616,2	793,2	928,1	998,2	86,7	7,6

Провівши аналіз табл. 2.4, зазначимо, що збільшення величини доходів ДБУ на 86,7 % пов'язано з нарощенням обсягу податкових надходжень на 95,3 %, неподаткових надходжень на 55,6 %, надходжень до цільових фондів на 1600 % та офіційних трансфертів на 178 %. Проте негативну динаміку має величина коштів від закордонних країн, які зменшились на 38,9 % за 2015 – 2019 роки.

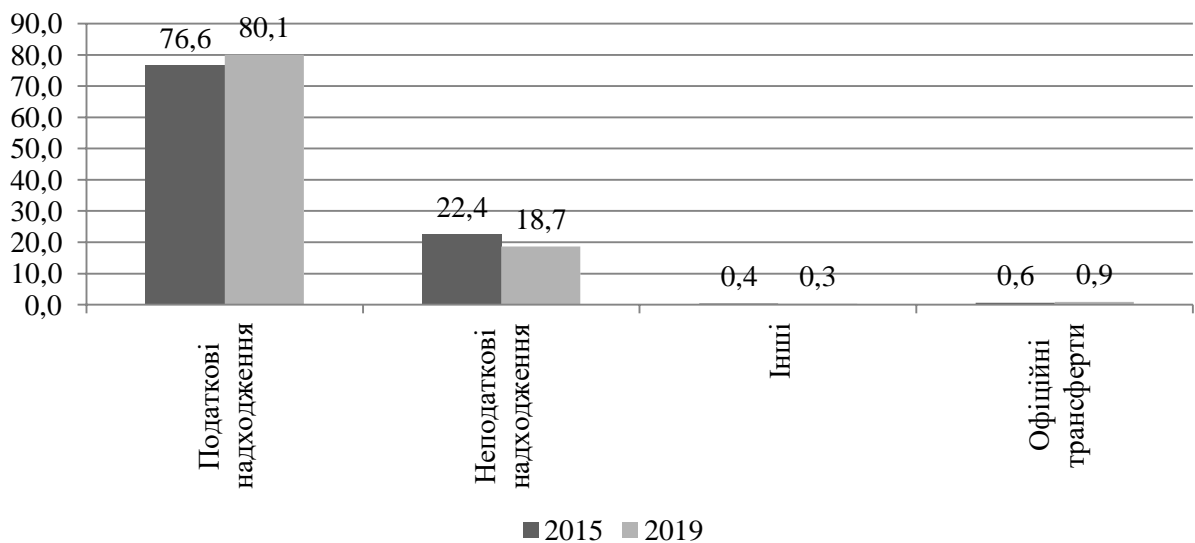

Рисунок 2.6 – Структура доходів ДБУ за 2015 – 2019 роки, %

Відповідно до даних, що наведені на рис. 2.6, основну частку у структурі доходів ДБУ складають податкові надходження, частка яких збільшується з 76,6 % у 2015 році до 80,1 % у 2019 році. Наступними за величиною питомої ваги є неподаткові надходження, частка яких зменшується з 22,4 % до 18,7 % за аналізований період. Інші надходження складають 0,04 % та 0,03 % за період 2015 та 2019 роки відповідно. На офіційні трансферти припадає 0,6 % та 0,9 % усіх надходжень відповідно.

Враховуючи той факт, що основну частку у структурі доходів ДБУ складають податкові надходження (80,1 % у 2019 році), проведемо аналіз складу податкових надходжень ДБУ (табл. 2.5).

Таблиця 2.5 – Динаміка складу податкових надходжень ДБУ за 2015 – 2019 роки, млрд. грн. [39]

Показник	Рік					Темп зростання, %	
	2015	2016	2017	2018	2019	2019/2015	2019/2018
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості, у т. ч.:	79,8	114,1	141,9	188,6	217	171,9	15,1
– податок на доходи фізичних осіб	45	59,8	75	91,7	109,9	144,2	19,8
– податок на прибуток підприємств	34,7	54,3	66,9	96,8	107	208,4	10,5
Збори за спеціальне використання природних ресурсів	39,8	44	48,6	45,2	46,7	17,3	3,3
Внутрішні податки на товари та послуги, у т. ч.:	241,5	325,6	422,2	493,3	502	107,9	1,8
– ПДВ	178,4	235,5	313,9	374,5	378,7	112,3	1,1
– акцизний збір із вироблених в Україні товарів	38,7	55,1	66,3	71,1	69,8	80,4	-1,8
– акцизний збір із ввезених на територію України товарів	24,3	35	41,9	47,7	43,4	78,6	-9,0
Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	40,3	20,4	24,5	27	30,1	-25,3	11,5
Всього	409,4	503,9	627,1	753,8	799,8	95,4	6,1

Податкові надходження збільшилися на 95,4 % за 2015 – 2019 роки, що відбулось за рахунок нарощення надходжень з податків на доходи, податків на прибуток, зборів за спеціальне використання природних ресурсів та внутрішніх податків. Надходження з податку на прибуток підприємств зросли на 208,4 % та станом на кінець 2019 року склали 107 млрд. грн., що пов'язано з покращенням фінансового стану підприємств та призвело до зростання їх прибутковості. Збільшення надходжень з податку на доходи фізичних осіб з 45 млрд. грн. у 2015 році до 109,9 млрд. грн. у 2019 році пов'язано зі збільшенням бази оподаткування через зростання заробітної плати працівників. Величина зборів за спеціальне використання природних ресурсів збільшилася на 17,3 % та станом на кінець 2019 року склала 46,7 млрд. грн.. Надходження з внутрішніх податків на товари та послуги у 2019 році становлять 502 млрд. грн., що на 107,9 % більше за показник 2015 року та на 1,8 % більше за показник 2018 року. Така ситуація пов'язана зі збільшенням надходжень з ПДВ на 112,3 %, акцизного збору із вироблених в Україні товарів, на 80,4 % та акцизного збору із ввезених на територію України товарів на 78,6 %. Натомість відмічається зниження величини податків на міжнародну торгівлю на 25,3 % і у 2019 році їх обсяг склав лише 30,1 млрд. грн..

Враховуючи, що другими за величиною питомої ваги є неподаткові надходження, проведемо аналіз їх складу (табл. 2.6).

Таблиця 2.6 – Динаміка складу неподаткових надходжень ДБУ за 2015 – 2019 роки, млрд. грн. [39]

Показник	Рік					Темп зростання, %	
	2015	2016	2017	2018	2019	2019/ 2015	2019/ 2018
Доходи від власності та підприємницької діяльності	71	51,6	71,6	87,1	114,4	61,1	31,3
Адміністративні збори та платежі	15	8	10,4	18,4	10,4	-30,7	-43,5
Інші неподаткові надходження	7,6	9,9	10,9	12,4	15,7	106,6	26,6
Власні надходження бюджетних установ	26,4	34	35,5	46,7	46,1	74,6	-1,3
Всього	120	103,5	128,4	164,6	186,6	55,5	13,4

Провівши аналіз табл. 2.6, відмітимо, що величина неподаткових надходжень збільшилася за період на 55,5 % та склала у 2019 році 186,6 млрд. грн., що зумовлено приростом доходів від власності та підприємницької діяльності (+61,1 %), інших неподаткових надходжень (+106,6 %) та власних надходжень бюджетних установ (+74,6 %).

Видатки ДБУ є важливим інструментом провадження ефективної економічної політики, так як саме від них залежить збалансованість державних фінансів та ефективність державного регулювання економічних процесів. Тому проведемо аналіз видатків ДБУ за функціональною класифікацією (табл. 2.7).

Таблиця 2.7 – Динаміка видатків ДБУ за функціональною класифікацією за 2015 –2019 роки, млрд. грн. [39]

Показник	Рік					Темп зростання, %	
	2015	2016	2017	2018	2019	2019/2015	2019/2018
Загальнодержавні функції	103,1	118,5	142,5	162,9	168,2	63,1	3,2
Оборона	52,0	59,3	74,3	97,0	106,6	105,0	9,9
Громадський порядок, безпека та судова влада	54,6	71,7	87,9	116,9	142,4	160,6	21,8
Економічна діяльність	37,1	31,4	47,0	63,6	72,3	94,8	13,8
Охорона навколишнього природного середовища	4,1	4,7	4,7	5,2	6,3	55,8	20,5
Житлово-комунальне господарство	0,02	0,01	0,02	0,3	0,1	402,3	-63,6
Охорона здоров'я	11,5	12,5	16,7	22,6	38,6	236,8	70,5
Духовний та фізичний розвиток	6,6	4,9	7,9	10,1	9,9	50,6	-1,4
Освіта	30,2	34,8	41,3	44,3	51,6	71,1	16,5
Соціальний захист та соціальне забезпечення	103,7	151,9	144,5	163,8	218,6	110,8	33,4
Разом	402,9	489,5	566,9	686,9	814,8	102,2	18,6
Міжбюджетні трансферти	173,9	195,4	272,6	298,9	260,3	49,6	-12,9
Всього	576,9	684,9	839,5	985,8	1 075,1	86,3	9,1

Аналіз даних, що наведені в табл. 2.7 дає змогу зробити висновок, що збільшення величини видатків на 86,3 % за аналізований період було зумовлено, перш за все, збільшенням видатків на загальнодержавні функції, оборону, громадський порядок, економічну діяльність, охорону здоров'я, освіти та соціальний захист.

Величина видатків на загальнодержавні функції у 2019 році склала 168,2 млрд. грн., що на 63,1 % більше за показник 2015 року. Таке збільшення пов'язано з нарощенням суми видатків з обслуговування державного боргу. Видатки на оборону збільшились вдвічі за аналізований період та станом на кінець 2019 року склали 106,63 млрд. грн., що зумовлено зростанням витрат на фінансування військовослужбовців та переозброєння країни. Фінансування громадського порядку, безпеки та судової влади складає у 2019 році 142,39 млрд. грн., що на 160,58 % більше за показник попереднього періоду та на 9,9 % більше за показник 2018 року.

Видатки на економічну діяльність збільшились до 72,36 млрд. грн., що на 94,86 % більше за показник базового періоду, що пов'язано зі збільшенням фінансування торговельної діяльності, сільського господарства та паливно-енергетичного комплексу. Незважаючи на збільшення даної статті видатків, фінансування економічної діяльності є вкрай низьким.

Збільшення видатків на охорону навколишнього середовища на 55,88 % за 2015-2019 роки є наслідком нарощення фінансування заходів щодо запобігання та ліквідації забруднення навколишнього середовища. Фінансування житлово-комунального господарства є вкрай низьким та становить 0,11 млрд. грн. у 2019 році, що на 402,34 % більше за показник 2015 року та на 63,64 % менше за показник 2018 року. Видатки на охорону здоров'я збільшились з 11,45 млрд. грн. у 2015 році до 38,57 млрд. грн. у 2019 році. Фінансування освіти у 2019 році склало 51,66 млрд. грн., що на 71,13 % більше за показник 2015 року, що пов'язано із збільшенням фінансування загальної середньої освіти, вищої освіти та професійно-технічної освіти.

Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення збільшилися на 218,63 млрд. грн., що на 110,83 % більше за показник базового періоду та пов'язано зі зростанням видатків на покриття дефіциту Пенсійного фонду, виплат соціальної допомоги на випадок непрацевдатності, забезпечення соціального захисту дітей, безробітних та інших категорій населення.

Проведемо порівняльний аналіз структури видатків ДБУ за функціональною класифікацією (рис. 2.7).

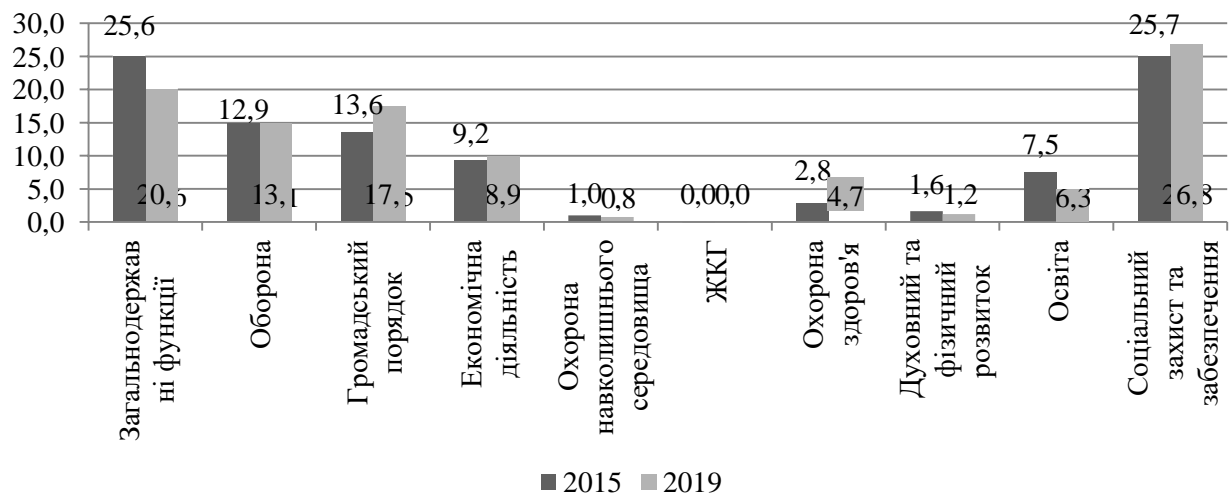

Рисунок 2.7 – Структура видатків ДБУ за функціональною класифікацією за 2015 – 2019 роки, %

Провівши аналіз рис. 2.7, зазначимо, що основну частку у структурі видатків займають видатки на соціальний захист та забезпечення: 25,7 % у 2015 році та 26,8 % у 2019 році. Наступними за величиною питомої ваги є видатки на загальнодержавні функції, частка яких зменшується з 25,6 % у 2015 році до 20,6 % у 2019 році. Відмічається збільшення частки видатків на забезпечення громадського порядку з 13,6 % у 2015 році до 17,5 % у 2019 році. Частка видатків на оборону збільшилась на 0,02 в. п. за аналізований період та станом на кінець 2019 року становить 13,1 %. Видатки на економічну діяльність зменшуються з 9,2 % у 2015 році до 8,9 % у 2019 році. Питома вага видатків на освіту зменшилася з 7,5 % у 2015 році до 6,3 % у

2019 році, що є негативною тенденцією. Найменшу частку складають видатки на ЖКГ (0,01 % у 2019 році), охорону навколишнього середовища (0,8 %) та духовний та фізичний розвиток (1,2 %).

Кредитування бюджету передбачає надання фінансових ресурсів з бюджету на умовах повернення, платності та строковості, тому проведемо аналіз обсягу кредитування за функціональною класифікацією (рис. 2.8).

Рисунок 2.8 – Динаміка величини кредитування за функціональною класифікацією видатків та кредитування бюджету за 2015 – 2019 роки, млрд. грн. [39]

Як свідчать дані, наведені на рис. 2.8, загальний обсяг кредитування збільшується на 44,8 % та станом на кінець 2019 року складає 4,2 млрд. грн., що пов'язано з нарощенням суми фінансування житлово-комунального господарства (+1,4 млрд. грн. за 2015 – 2019 роки) та соціального захисту (+0,18 млрд. грн.). Натомість відмічається зменшення кредитування економічної діяльності (-0,2 млрд. грн.), яке станом на кінець 2019 року становить 2,5 млрд. грн. Основна частина кредитування економічної діяльності припадає на паливно-енергетичний комплекс та дорожню діяльність.

Державний борг України є одним із стримуючих факторів економічного зростання та спричиняє значне навантаження на бюджет через бюджетні видатки на його обслуговування. Існує внутрішній та зовнішній державний борг (рис. 2.9).

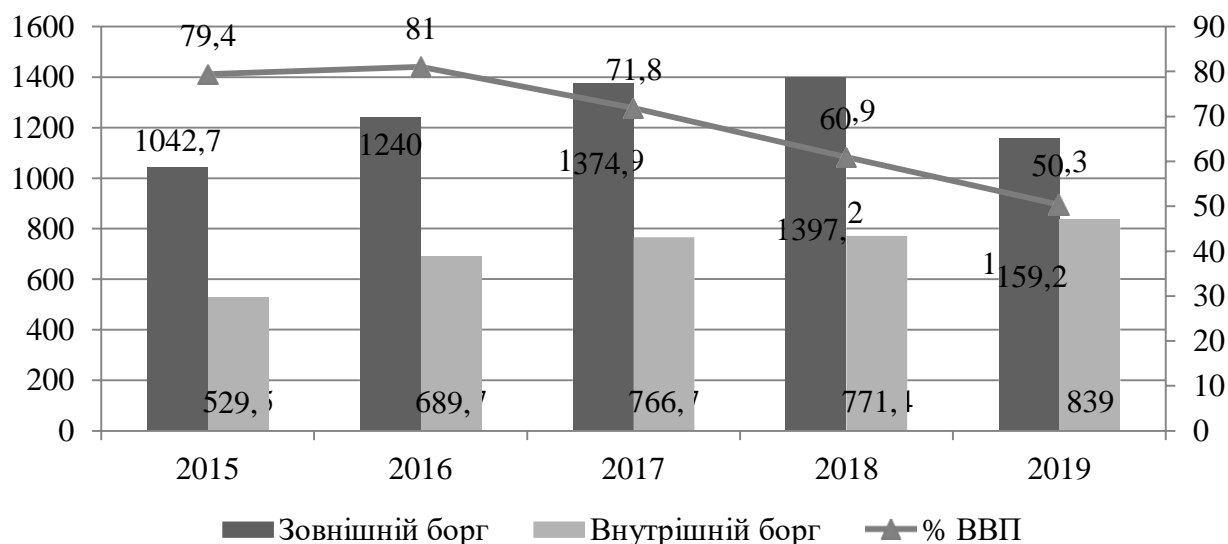

Рисунок 2.9 – Аналіз складу державного боргу України за 2015 – 2019 роки, млрд. грн. [41]

Як свідчать вище наведені дані, загальний обсяг державного боргу в динаміці збільшується на 27,1 % та станом на кінець 2019 року складає 1998,2 млрд. грн., у т. ч. приріст зумовлено нарощенням зовнішнього боргу (+11,7 %) та внутрішнього боргу (+58,45 %). Наслідками такої тенденції є погіршення економічної ситуації в країні, відтік національного капіталу за кордон. Відношення державного боргу до ВВП натомість зменшується з 79,4 % у 2015 році до 50,3 % у 2019 році, що зумовлено перевищенням темпів зростання ВВП над державним боргом. Не дивлячись на це показник боргу до ВВП перевищує безпечний рівень державного боргу – 45 %.

Таким чином, виконання ДБУ протягом 2015-2019 років здійснювалось з дефіцитом, що зумовлено перевищенням видатків над доходами. Збільшення доходів бюджету на 86,7 % зумовлено нарощенням величини податкових та неподаткових надходжень, що відбулось під впливом

зростання номінальної заробітної плати, відновлення виробництва, та повернення відшкодування ПДВ. Збільшення видатків на 86,3 % за аналізований період відбулось за рахунок фінансування витрат на соціальне забезпечення та загальнодержавні функції. Зниження державного боргу по відношенню до ВВП є в цілому позитивною тенденцією, але все ще перевищує безпечний рівень – 45 %. Абсолютне значення державного боргу збільшується на 27,1 %, що вказує на збільшення боргового тиску на бюджет.

2.3. Визначення впливу бюджетної політики на соціально-економічний розвиток України

Процес визначення впливу бюджетної політики на соціально-економічний розвиток України відіграє важливу роль на етапі формування вибору стратегічних векторів розвитку країни.

Для цього проведемо дослідження і здійснимо формалізацію зв'язків між показниками бюджетної політики та соціально-економічними показниками за допомогою регресійного аналізу засобами програмного математичного пакету STATISTICA 12.

На першому кроці необхідно сформувати масив вхідних даних (табл. 2.8), при цьому варто ідентифікувати кожен із показників.

Таблиця 2.8 – Масив вхідних даних для проведення формалізації зв'язків між показниками бюджетної політики та соціально-економічними показниками України за 2015 – 2019 рр.

Ідентифікатор	Показник	2015	2016	2017	2018	2019
ВВП	Номінальний ВВП, млрд. грн.	1979,5	2383,1	2982,9	3558,7	3975,5
ВВП_на_душу	Номінальний ВВП на душу населення, грн.	46210,2	55853,5	70224,3	84192	94589,8
Інф	Індекс інфляції, %	143,3	112,4	113,7	109,8	104,1

Продовження таблиці 2.8

Ідентифікатор	Показник	2015	2016	2017	2018	2019
ЩВ	Індекс цін виробників, %	125,5	135,8	116,6	114,3	92,5
Експ	Експорт, млрд. грн.	1044,5	1174,6	1430,2	1608,8	1636,4
Імп	Імпорт, млрд. грн.	1084	1323,1	1618,7	1914,8	1947,6
ІВБГ	ІВБГ	1,8	5,2	2,6	8,6	1,9
ІВБГ_буд	ІВБГ будівництво	12,4	17,5	26,4	8,6	23,6
ІВБГ-сг	ІВБГ сільське господарство	2,1	6,3	2,2	8,1	1,1
ІВБГ_рт	ІВБГ роздрібна торгівля	2,1	4,3	6,5	6,2	10,3
ЧП	Чистий прибуток (збиток) підприємств, млрд. грн	-373,5	29,7	168,7	288,3	529,1
Борг_ЗП	Заборгованість із виплати заробітної плати, млн. грн.	1881	1791	2368	2645	3034
ЗП	Середньомісячна заробітна плата, грн.	4195	5183	7104	8865	10497
Безроб	Рівень безробіття, %	9,5	9,7	9,9	9,1	8,6
ЗБ	Зовнішній борг, млрд. грн.	1042,7	1240	1374,9	1397,2	1159,2
ВБ	Внутрішній борг, млрд. грн.	529,5	689,7	766,7	771,4	839
Доходи	Доходи державного бюджету, млрд. грн.	534,6	616,2	793,2	928,1	998,2
Видатки	Видатки державного бюджету, млрд. грн.	576,9	684,9	839,5	985,8	1 075,10
ДБ_від_ВВП	ДБ, % до ВВП	79,4	81	71,8	60,9	50,3

Лінійна багатофакторна регресійна модель, що дозволяє виявити зміну рівня результативної (залежної) ознаки (Y) залежно від зміни факторної (незалежної) (x). В математичному вираженні таке рівняння матиме наступний вигляд (2.1):

$$y = b_0 + bx + e \quad (2.1)$$

де b_0, b – коефіцієнти (параметри) моделі;

e – випадкова величина, похибка.

Таким чином, під час формалізації впливу бюджетної політики на соціально-економічний розвиток держави побудуємо багатofакторні регресійні рівняння, де в якості незалежних змінних виступатимуть: доходи, видатки державного бюджету та частка державного боргу від ВВП. Роль залежних змінних відповідно виконуватимуть решта шістнадцять показників із таблиці 2.8.

Перш ніж переходити до побудови регресійних рівнянь, проведемо нормалізацію і фільтрацію серед залежних змінних, оскільки шістнадцять показників забагато для отримання якісного результату.

Оскільки в даному випадку немає потреби виділяти показники стимулятори або дестимулятори так, як ми не ставимо на меті визначити інтегральний показник, де дана умова є важливою, для нормалізації даних скористаємось формулою, в основі якої лежить визначення середнього значення та середньоквадратичного відхилення (2.2):

$$\bar{x} = \frac{\sum_{i=1}^n x_i}{n}, \quad (2.2)$$

де $\bar{x}$ – нормалізоване значення показника;

$\bar{x}$ – середнє значення показника;

s – середньоквадратичне відхилення.

Відбір необхідних показників здійснимо за допомогою методу головних компонент, а, зокрема, «Факторний аналіз», в основі якого лежить саме даний метод у STATISTICA 12.

Метод головних компонент дозволяє визначити структуру взаємозв'язків між змінними з огляду на їх значущість в дослідженні та зменшити кількість вхідних змінних.

Суть факторного аналізу за допомогою методу головних компонент полягає у виділенні факторів, компоненти яких пояснює всю дисперсію та кореляції початкових величин. Одержані фактори (їхню кількість можна як

задавати самостійно, так і отримати програмним шляхом) ранжуються в порядку спадання частки сумарної дисперсії, яка пояснюється кожним фактором окремо. Зазвичай, прийнято вважати, що ті фактори, які пояснюють понад 70% від усієї дисперсії, можна називати найвпливовішими серед усієї вибірки. Принцип виділення першої компоненти полягає у виборі саме такого напрямку в просторі початкових змінних, за яким сукупність досліджуваних об'єктів (точок) має найбільший розкид (дисперсію). Кожна наступна компонента складається за розрахунком, щоб її напрямок був паралельним до першої компоненти і вона пояснювала якомога більшу частину залишкової дисперсії. Цей процес продовжується до тих пір, поки не буде знайдено всі компоненти, які б визначали 100% дисперсії досліджуваних змінних.

На представленому графіку зображено власні значення виділених раніше компонент (факторів). Як бачимо, різкий спад власних значень припадає на перші три фактори, після чого графік спадає більш плавно (рис. 2.10).

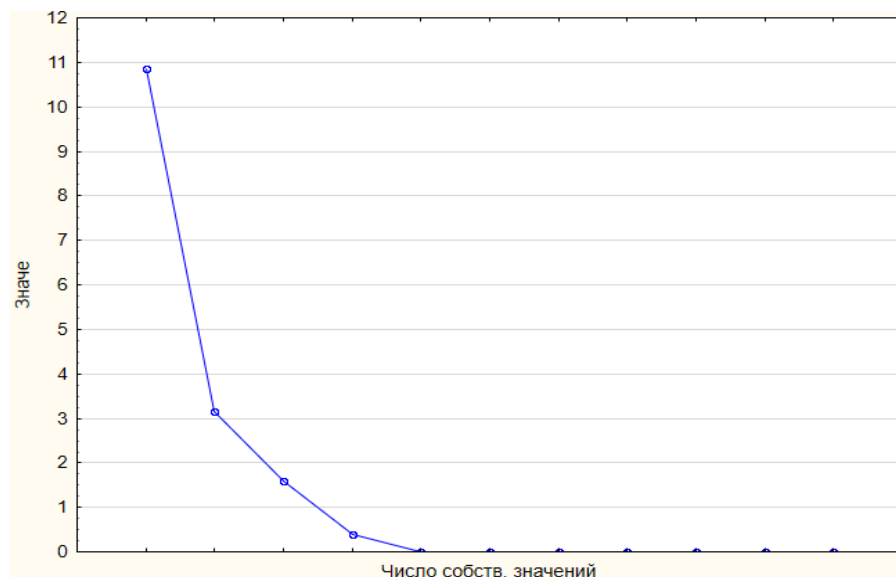

Рисунок 2.10 – Графік критерію каменистого осипу

Рішення щодо вибору найвагоміших залежних змінних робимо на основі факторних навантажень, зображених в наступній таблиці (табл. 2.9).

Таблиця 2.9 – Факторні навантаження виділених головних компонент

Показник	Фактор 1	Фактор 2	Фактор 3
Номінальний ВВП, млрд. грн.	-0,995	-0,018	0,091
Номінальний ВВП на душу населення, грн.	-0,995	-0,012	0,095
Індекс інфляції, %	0,849	0,258	0,334
Індекс цін виробників, %	0,852	-0,438	-0,240
Експорт, млрд. грн.	-0,979	-0,127	0,023
Імпорт, млрд. грн.	-0,981	-0,162	0,034
ІВБГ	-0,186	-0,970	0,154
ІВБГ будівництво	-0,329	0,606	-0,720
ІВБГ сільське господарство	0,021	-0,983	0,104
ІВБГ роздрібна торгівля	-0,959	0,236	-0,102
Чистий прибуток (збиток) підприємств, млрд. грн	-0,979	-0,046	-0,123
Заборгованість із виплати заробітної плати, млн. грн.	-0,953	0,166	0,188
Середньомісячна заробітна плата, грн.	-0,991	0,035	0,122
Рівень безробіття, %	0,690	-0,198	-0,665
Зовнішній борг, млрд. грн.	-0,452	-0,676	-0,495
Внутрішній борг, млрд. грн.	-0,951	-0,088	-0,281

Факторне навантаження більше ніж 0,7 свідчить про суттєвий вплив відповідного показника на досліджуване явище. В даному випадку варто залишити шість залежних змінних. Крім того, їх можна погрупувати за характером дії відносно країни: внутрішні (номінальний ВВП, чистий прибуток (збиток) підприємств, середньомісячна заробітна плата) та зовнішні (експорт, імпорт, зовнішній борг).

Результати проведеного регресійного аналізу та їх адекватність наведемо в таблицях 2.10 і 2.11.

Коефіцієнт детермінації R^2 показує, яка частка варіації результативного показника пов'язана із варіацією факторних показників. Відповідь про значимість отриманих результатів можуть дати критерії Фішера (F -критерій) і Стьюдента (t -критерій). Фактичне значення F -критерія порівнюється із його табличним при заданих ступенях свободи і рівню значимості. Якщо виконується умова, при якій $F_{розр.} > F_{табл.}$ і імовірність p менша/рівна ніж 0,05

(при заданому рівеню довіри 0,95), то гіпотеза про значимість зв'язку між залежною і факторними змінними підтверджується, якщо ж навпаки – відкидається. У випадку із критерієм Стюдента, то розраховане значення t -критерію, порівнюється із табличним значенням $t_{табл.}$, яке обирається із відповідних статистичних таблиць при певному рівні значущості і ступенів свободи. Якщо $t_{табл.} < t_{розр.}$, то можна говорити про значимість коефіцієнта детермінації. У випадку із отриманими коефіцієнтами рівняння, то дана рівність, також значення імовірності p , при кожному значенні критерію, яке також повинно бути меншим/рівним 0,05 (при заданому рівню довіри 0,95) говорить нам про те, що вони є значимими в моделі і відмінні від 0.

Проаналізуємо отримані результати. Як бачимо, результати обох моделей є статистично значимими, коефіцієнти детермінації вище ніж 0,9, що свідчить про високий рівень надійності та адекватності одержаних розрахунків.

Таблиця 2.10 – Результати регресійного аналізу щодо зв'язку бюджетною політикою та соціально-економічними показниками (зовнішніми) розвитку України за 2015 – 2019 рр.

Змінна	Параметри рівняння регресії	R ²	R	F*	t**	p-знач.
Експорт						
Вільний член	-315,07	0,99	0,99	402,3	-1,37	0,40
Доходи	1,84				3,87	0,06
Видатки	-0,57				-1,17	0,45
ДБ_від_ВВП	0,29				4,11	0,02
Імпорт						
Вільний член	-315,07	0,99	0,99	402,3	-1,50	0,37
Доходи	1,84				0,83	0,56
Видатки	-0,57				0,43	0,74
ДБ_від_ВВП	0,29				1,68	0,34
Зовнішній борг						
Вільний член	-2568,13	0,97	0,98	402,3	-3,75	0,17
Доходи	5,13				5,05	0,02
Видатки	-2,12				-0,83	0,56
ДБ_від_ВВП	2,67				5,37	0,01
* значення F-критерію Фішера повинно перевищувати табличне (в нашому випадку, де $\alpha=0,05$, воно складає 215,7);						
** значення t-критерію Стюдента повинно перевищувати табличне (в нашому випадку, де $\alpha=0,05$, воно складає 3,84).						

На рівень експорту та зовнішнього боргу в країні статистично значимий позитивний вплив здійснюють доходи державного бюджету та частка дефіциту бюджету від ВВП. Зі збільшенням на 1 млрд. грн. доходів державного бюджету рівень експорту збільшиться на 1,84 млрд. грн., а рівень зовнішнього боргу – на 5,13 млрд. грн. Зі збільшенням частки дефіциту бюджету від ВВП на 1% доходів державного бюджету рівень експорту збільшиться на 0,29 млрд. грн., а рівень зовнішнього боргу – на 2,67 млрд. грн.

Проаналізуємо результати, отримані під час дослідження зв'язку між показниками бюджетної політики та соціально-економічним станом країни на прикладі внутрішніх індикаторів.

Таблиця 2.11 – Результати регресійного аналізу щодо зв'язку між бюджетною політикою та соціально-економічними показниками (внутрішніми) розвитку України за 2015 – 2019 рр.

Змінна	Параметри рівняння регресії	R ²	R	F*	t**	p-знач.
Номінальний ВВП						
Вільний член	317,33	0,99	0,99	402,3	1,21	0,44
Доходи	-0,22				-1,25	0,43
Видатки	1,13				6,38	0,00
ДБ від ВВП	-0,09				-4,61	0,03
Чистий прибуток (збиток) підприємств						
Вільний член	-2941,44	0,99	0,98	402,3	-2,33	0,26
Доходи	-3,25				-1,59	0,36
Видатки	4,71				2,25	0,27
ДБ від ВВП	0,53				1,31	0,42
Середньомісячна заробітна плата						
Вільний член	3268,71	0,99	0,99	402,3	1,37	0,40
Доходи	-0,29				-0,59	0,66
Видатки	1,02				4,00	0,02
ДБ від ВВП	-0,28				-5,81	0,02
* значення F-критерію Фішера повинно перевищувати табличне (в нашому випадку, де $\alpha=0,05$, воно складає 215,7);						
** значення t-критерію Стьюдента повинно перевищувати табличне (в нашому випадку, де $\alpha=0,05$, воно складає 3,84).						

На рівень номінального ВВП та середньомісячної заробітної плати статистично значимий позитивний вплив здійснюють видатки державного

бюджету. Зокрема зі збільшенням на 1 млрд. грн. витатків державного бюджету номінальний ВВП збільшиться на 1,13 млрд. грн., а середньомісячна заробітна плата – на 1,02 грн. В цей час частка дефіциту бюджету від ВВП здійснює обернений вплив на дані індикатор соціально-економічного розвитку країни. Так, зі збільшенням на 1% частки дефіциту бюджету від ВВП номінальний ВВП зменшиться на 0,09 млрд. грн., а середньомісячна заробітна плата – на 0,28 грн.

Оскільки статистично значимий зв'язок показників бюджетної політики було виявлено не для всіх індикаторів соціально-економічного розвитку країни, тому представимо відповідні регресійні рівняння (2.3 – 2.6):

$$, \quad (2.3)$$

$$, \quad (2.4)$$

$$, \quad (2.5)$$

$$, \quad (2.6)$$

На діаграмах розсіювання (рис. 2.11) отримані рівняння регресії представлені у вигляді ліній, що фактично описують залежності.

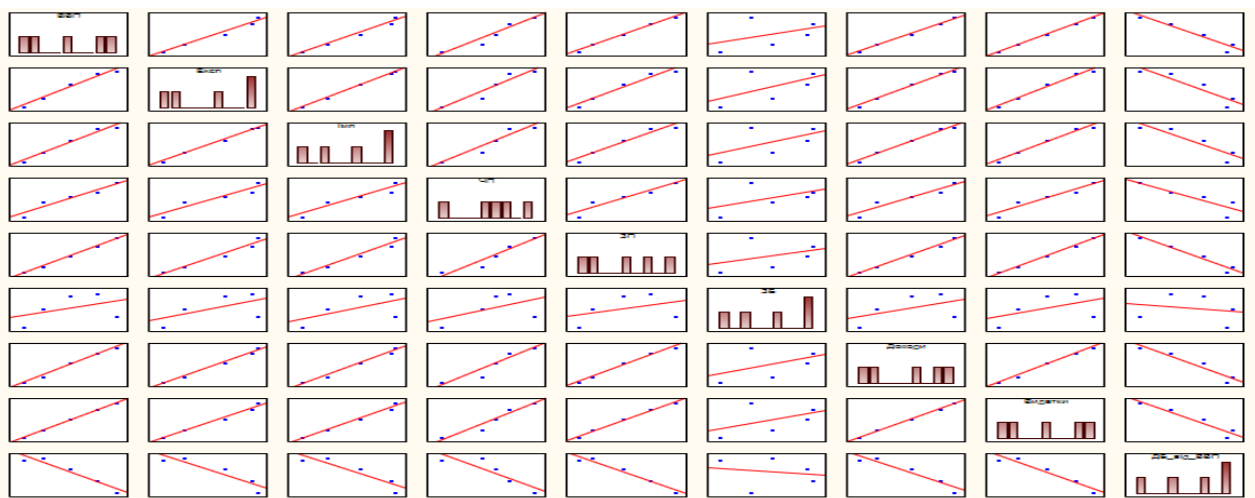

Рисунок 2.11 – Діаграма розсіювання для залежних та незалежних змінних регресійної моделі формалізації зв'язків між показниками бюджетної політики та соціально-економічними показниками України за 2015-2019 рр.

Таким чином, внаслідок побудованої математичної моделі було виявлено статистично значимий вплив бюджетної політики (дохідної і видаткової частин та частки бюджетного дефіциту від ВВП) на соціально-економічний розвиток України в розрізі наступних індикаторів: експорт, зовнішній борг, номінальний ВВП та середньомісячна заробітна плата. Крім того, виявлено, що величина імпорту та чистого прибутку (збитку) підприємств не обумовлюється напряму змінами бюджетної політики держави.

Оскільки вплив бюджетної політики на соціально-економічний розвиток країни є доведений, то державі потрібно приділяти значну увагу підвищенню ефективності впроваджуваної бюджетної політики, посилити контроль над напрямками використання бюджетних коштів та їх розпорядниками, сприяти нарощенню дохідної бази бюджету, шляхом введення мотиваційних стимулів для платників податків, зменшення боргового тиску на ДБУ та зниженню дефіциту ДБУ.

ВИСНОВКИ

На сучасному етапі розвитку ринкової економіки значимість бюджетної політики визначається тим, що вона є складовою економічної політики, від якої залежить темп розвитку промисловості, сільського господарства, транспорту та ін., а отже конкурентоспроможність вітчизняної економіки, економічний розвиток регіонів, соціальні стандарти країни.

Бюджетна політика – це сукупність заходів економічного та адміністративного характеру, які здійснює держава з метою підвищення добробуту суспільства. Ключовим напрямом бюджетної політики є створення сприятливих фінансових умов для розвитку та функціонування тих галузей економіки, які мають вирішальне значення для задоволення потреб населення.

Реалізація бюджетної політики здійснюється через систему бюджетних механізмів, що, в свою чергу, забезпечує бюджетну рівновагу та здійснює вплив на соціально-економічний розвиток країни. Система бюджетного регулювання включає в себе дохідну та видаткову частину бюджету, державний борг, систему міжбюджетних відносин, податкову та митну політику, зовнішні та внутрішні фактори економічного середовища. Державне регулювання бюджетної політики сприяє підвищенню ступеню ефективності планування та використання бюджетних ресурсів, якості управління видатковою частиною бюджету, забезпечує досягнення основних показників економічного розвитку та сприяє задовільним соціальним перетворенням.

Відповідно до проведеного аналізу основних показників соціально-економічного розвитку країни можемо зазначити, що причиною зростання номінального ВВП на 100,8 % за 2015 – 2019 роки було знецінення національної валюти. Максимальний рівень інфляції спостерігався у 2015 році – 43,3 %, та надалі відбувається зниження до 4,1 % у 2019 році, що

відбулось за рахунок жорсткої монетарної політики, що здійснюється НБУ. Обсяги імпорту протягом аналізованого періоду перевищують обсяги експорту, що свідчить про імпортозалежність країни. Приріст експорту зумовлений зростанням металургії, машинобудування та продукції сільського господарства. Нарощення імпорту відбувається за рахунок продукції машинобудування, хімічної промисловості та харчової продукції. Отримання підприємствами позитивного фінансового результату свідчить про підвищення ефективності їх діяльності, покращення платоспроможності та оптимізацію витрат. Таким чином, відслідковується позитивна динаміка у відновленні економіки країни після кризи 2014 – 2015 років.

Як засвідчив аналіз основних показників бюджетної політики, виконання ДБУ протягом 2015 – 2019 років здійснювалось з дефіцитом, що зумовлено перевищенням видатків над доходами. Збільшення доходів бюджету на 86,7 % зумовлено нарощенням величини податкових та неподаткових надходжень, що відбулось під впливом зростання номінальних заробітних плат, відновлення виробництва, та повернення відшкодування ПДВ. Збільшення видатків на 86,3 % за аналізований період відбулось за рахунок фінансування витрат на соціальне забезпечення та загальнодержавних функцій. Зниження державного боргу по відношенню до ВВП є в цілому позитивною тенденцією, але все ще перевищує безпечний рівень (45 %). Абсолютне значення державного боргу збільшується на 27,1 %, що вказує на збільшення боргового тиску на бюджет.

Оскільки вплив бюджетної політики на соціально-економічний розвиток країни є доведений, то державі потрібно приділяти значну увагу підвищенню ефективності впроваджуваної бюджетної політики, посилити контроль над напрямками використання бюджетних коштів та їх розпорядниками, сприяти нарощенню дохідної бази бюджету, шляхом введення мотиваційних стимулів для платників податків, зменшення боргового тиску на ДБУ та зниженню дефіциту ДБУ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаменко І. П. Напрями підвищення дієвості системи фінансовобюджетного регулювання. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 18. с. 27-32.
2. Адаменко І. П. Формування видатків бюджету в умовах інституційної модернізації економіки. Бізнес Інформ. 2018. № 5. с. 303-312.
3. Артус М. М. Бюджетна система України: навч. посіб.. Вид-во Європ. ун-ту, 2010. 220 с.
4. Борисов А. Б. Великий енциклопедичний словник. Книжковий світ, 2009. 640 с.
5. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
6. Василик О. Д. Бюджетна система України: навч. посіб.. Центр навчальної літератури, 2010. 544 с.
7. Васильєва Т. А. Транспарентність бюджетної політики України, сучасні проблеми. Фінансові дослідження. 2018. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/find_2018_1_6
8. Васютинська Л. А. Бюджетна система України: монографія. Одеса, ВОИ СОИУ «Атлант». 2013 252 с.
9. Валуйський І. А. Шляхи удосконалення сучасної бюджетної політики України. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). 2018. № 1. с. 133-139. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znptdau_2018_1_20
10. Вінницька О. А. Суть та фундаментальні напрями розвитку бюджетної політики на локальному рівні. Економіка. Фінанси. Право. 2018. № 3. с. 38-41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfipr_2018_3_10
11. Возняк Г. В. Бюджетна політика регіонів України у фокусі реформи фінансової децентралізації: концептуалізація та напрями

вдосконалення. Бізнес Інформ. 2019. № 1. с. 170-177. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2019_1_25

12. Гарбар Ж. В. Бюджетна політика як інструмент соціально-економічного розвитку країни. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2019. № 1. с. 96-111. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efmapnp_2019_1_10

13. Гусаревич Н. В., Адаменко І. П. Особливості формування дохідної частини державного бюджету у країнах ЄС з розвинутою економікою. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 12. с. 11–15.

14. Давиденко Н. М. Середньострокове планування у поліпшенні бюджетної політики в Україні. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент. 2019. Вип. 38. с. 54-59. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2019_38_8

15. Далєвська Т. А. Оптимізація бюджетної політики та її орієнтири. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2016. № 6. с. 265-270. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2016_6_53

16. Дем'янишин В. Теоретичні засади бюджетної політики. Світ фінансів. 2011. №1. с.19-34.

17. Єрмошенко Н. М. Засади формування бюджетної політики держави: монографія. НАУ, 2013. 284 с.

18. Затонацька Т. Пріоритети бюджетної політики України порівняно із загальноєвропейськими тенденціями. Світ фінансів. 2016. Вип. 1. с. 140-148. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/svitfin_2016_1_15

19. Канєва Т. В., Думікян А. К. Вплив видатків бюджетних установ на економічне зростання. Бізнес Інформ. 2018. №3. с. 141-148

20. Канєва Т. В. Методологічні засади бюджетної політики. Бізнес Інформ. 2019. № 6. с. 218-226. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2019_6_31

21. Кізима Т. Проблеми вдосконалення бюджетної політики держави в контексті фіскальної децентралізації. Світ фінансів. 2016. Вип. 4. с. 7-19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/svitfin_2016_4_3

22. Клець Л. Є. Бюджетний менеджмент: навчальний посібник. Центр учбової літератури, 2010. 640 с.
23. Кудряшов В. П. Фіскальні правила та коригування бюджетної політики. Економіка України. 2018. № 11-12. с. 47-59. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2018_11-12_5
24. Кучер Г. В. Державні фінансові ресурси: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 608с.
25. Ліснічук О. А. Бюджетно-податкова політика: українські реалії та зарубіжний досвід. Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка. 2019. Т. 24, Вип. 5. с. 118-123. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_econ_2019_24_5_23
26. Лисяк Л. В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку України: монографія. ДННУ АФУ, 2012. – 600 с.
27. Малишко В. В. Розвиток фінансової політики та зміцнення бюджетної безпеки України. Проблеми системного підходу в економіці. 2019. Вип. 3(2). с. 148-154. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/PSPE_print_2019_3\(2\)_24](http://nbuv.gov.ua/UJRN/PSPE_print_2019_3(2)_24)
28. Макогон В. Д. Бюджетна політика в умовах інституційних перетворень. Формування ринкових відносин в Україні. 2020. № 5. с. 18-25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2020_5_4
29. Макогон В. Д. Бюджетна стратегія держави: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т. 2018. 364 с.
30. Макогон В. Д. Вплив податково-бюджетної політики на рівень економічного зростання. Економічний вісник університету. 2020. Вип. 44. с. 179-187. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2020_44_27
31. Маркуц Ю. І., Гусаревич Н. В. Ефективність формування доходів бюджету в умовах економічних перетворень. Економіка та держава. 2018. № 8. с. 31–34.

32. Мацелюх Н. П. Імперативи соціалізації бюджетної політики: теоретичний аспект. *Modern economics*. 2019. № 14. с. 147-152. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/modecon_2019_14_26
33. Мельник В. М. Бюджетна політика в системі фінансової безпеки держави. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2020. № 1-2. с. 73-80. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvhastat_2020_1-2_10
34. Мейш А. В. Бюджетна політика України як основа макроекономічної стабільності. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2019. № 3. с. 122-127. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2019_3_27
35. Мочерний С. В. *Економічний енциклопедичний словник: у 3-х т.*. Львів: Світ, 2010. Т.1. 616 с.
36. Моргун В. В. Удосконалення фінансової основи місцевого самоврядування в контексті децентралізації, реалізації бюджетної та податкової політики держави. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 1. с. 25-32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2020_1_5
37. Огонь Г. *Доходи бюджету України: монографія*. КНТЕУ, 2012. 580 с.
38. Онуфрійчук О. П. Особливості бюджетної політики в умовах фіскальних перетворень в Україні. *Вісник Київського інституту бізнесу та технологій*. 2016. № 1. с. 75-81. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkib_2016_1_16
39. Офіційний веб-сайт Державної казначейської служби України. URL: <http://www.treasury.gov.ua/>
40. Офіційний веб-сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. URL: <http://www.me.gov.ua/>
41. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України. URL: <http://www.minfin.gov.ua/>

42. Офіційний веб-сайт сайт Державної служби статистики України.
URL:<http://www.ukrstat.gov.ua>
43. Пасічний М. Д. Формування і реалізація бюджетної політики в умовах кризових трансформацій економіки. Бізнес-Інформ. 2018. №8. с. 171–177.
44. Пасічний М. Д. Бюджетна політика та економічний розвиток. Економічний вісник університету. 2020. Вип. 44. с. 153-164. URL:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2020_44_24
45. Пірс Д. Словник сучасної економічної теорії Макміллана. К.: АртЕК, 2010. 640 с.
46. Пелехатий А. О. Інституційне забезпечення бюджетної політики розвитку територій. Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія : Економіка і менеджмент. 2019. Вип. 4. с. 15-21. -URL:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vsna_ekon_2019_4_5
47. Пелехатий А. О. Методологічні засади управління процесами формування та реалізації бюджетної політики розвитку територій. Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Економіка і менеджмент. 2019. Вип. 3. с. 64-70. URL:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vsna_ekon_2019_3_12
48. Ролінська А. Стан та динаміка фіскально-бюджетної політики у системі державного регулювання агропромислового сектору економіки України. Науковий вісник Одеського національного економічного університету. 2016. № 8. с. 128-139. URL:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nv_2016_8_12
49. Сидор І. Бюджетна політика у функціонуванні соціальної сфери: проблеми визначення ефективності. Світ фінансів. 2016. Вип. 3. с. 31-41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/svitfin_2016_3_5
50. Собчук С. І., Адаменко І.П. Формування видатків бюджету в умовах інституційної модернізації економіки. Бізнес Інформ. 2018. № 5. с. 303–312.

51. Соловйова Ю. М. Теоретичні засади та сутність бюджетної політики. Економічний часопис – XXI. 2013. № 5-6. с.10- 12.
52. Федосов І. В. Бюджетний менеджмент: підручник. КНЕУ, 2010. 864 с.
53. Форкун І. В. Бюджетна політика: особливості формування та реалізації в Україні. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2016. № 4(2). с. 251-255. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2016_4\(2\)_54](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2016_4(2)_54)
54. Фролов С. М. Теоретико-методологічні засади формування бюджетної політики у незалежній Україні. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія. 2011. Вип. 19. с. 214-218. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpu_ist_2011_19_43
55. Чимшит С. Особливості впливу макроекономічних показників на формування бюджетної політики України. Журнал європейської економіки. 2019. Т. 18, № 3. С. 247-264. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jee_2019_18_3_3
56. Чугунов І. Я., Макогон В.Д. Бюджетна стратегія в умовах економічних перетворень. Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. 2018. №5. с. 5-18.
57. Чугунов І. Я., Собчук С. І. Формування бюджетної політики економічного розвитку України. Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. 2018. №3. с. 103-116.
58. Юрій, С. І. Фінанси: підручник. Знання. 2012. 611 с.
59. Budget policy of social development. Chugunov I., Kaneva T., Pasichnyi M. and other. General editorship Chugunov I. Tallinn, 2018. 348 p.
60. Chugunov I., Pasichnyi M. Fiscal stimuli and consolidation in emerging market economies. Investment Management and Financial Innovations. 2018. 15 (4). 113–122.

61. Makogon V. D., Adamenko I. P. Fiscal policy as an element of socioeconomic transformations. Науковий вісник Полісся. 2018. №2(14). Ч.1. с. 129-135.
62. Markuts Y. I., Adamenko I. P., Husarevych N. V. Consolidated budget as a social development tool. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. Т. 3. № 26. 2018. с. 493–500.
63. Pasichnyi M. Empirical study of the fiscal policy impact on economic growth. Problems and Perspectives in Management. 2017. №15. с.316–322.